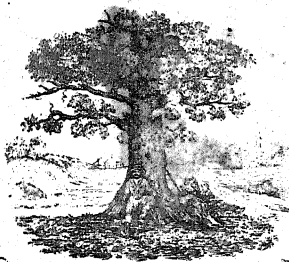

MAGYAR

ÜTIKEPEK

Pongrácz Lajostul.

PONGRÁCZ LAJOS MUNKAI.

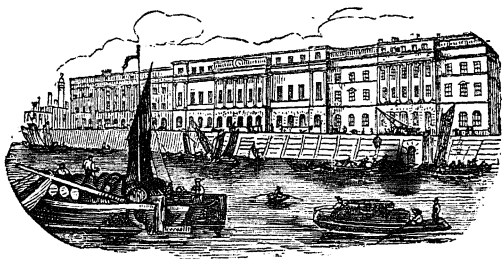
II.

Adolf
Boay
Adolf

MAGYAR
UTIZÁSOK.

IRTA

PONGRÁCZ LAJOS.

PESTEN.

Nyomt. LANDERER és HECKENASTNÁL.

1845.

Jelen uti vázlatok közelebb lefolyt években irattak s folyóírásinkban megjelentek. Egy boriték alatti kiadásukra pedig azon részvét bátorita, melyet e névtelenül megjelent töredékek iránt az olvasó közönség egy része, s némelly ujságlapok nyilvánítottak.

Egyébiránt e vázlatok fényes, sorsra nem számolnak, már azon oknál fogva sem: hogy kiadatásukat szerzőjük olly időszakban eszközlé, midön a hon s honi utazók figyelme kivált a külföld-

re, s külföldi tájak, intézetek, érzelmek stb. felé fordul, az ezek iránti rokonszenv pedig az épen most közkezeken forgó jeles utleírásokban méltán ápoltatik.

Mennyire azonban örvendetes egy részt e körülmény: annyira sajnós, hogy más részt honunk nevezetesebb értelmiségű utazói hazánkat nem választják utazási tárggyul, vagy méltónak nem találják annak szellem- s értelmiségök erejéveli levázolását. Pedig vannak számosan, kik e szegény hazáru is szeretnének érdekes uti vázlatokat olvasni. Én e lapokon e részben csak — kísérletet tevék.

Ne várjon azért a magyar olvasó sokat ez uti képektül. Késszerűek lehetnek azok a külföldiekhez mérve. Képeink honiak; s ezt kérjük kegyes figye-

lembe vétetni, ha például a határtalan tenger hullámi helyett a szűkebb Balaton vizét, Helvetia örök hó fedte hegyei mellett a kisebb Karpátokat, vagy Páris a világváros zaja helyett, csak az ausztriai birodalom korlátolt zaju és színű városit, intézetit, érzelmeit vezethetjük szeméi elébe... Aztán Magyarhonban is vagyunk, képeinkre kirándulásinkban festéket nem mindenhol kaphattunk, s így azt nekik sokszor nem adhattuk meg; az ollykor megadott színezete is sokat vesztett ujabbi lemásolásnál. Kipótolni kérjük tehát a képzelet által képeink festékének színezetét ott: hol az gyenge, vagy tán egészen hiányzanék.

F e l s ő - T ú r o n Februariusban 1845.

A B a l a t o n.

Rándulás Pozsonbul Ausztriába.

Ha a lélek részvétlen kezd lenni, meg-
unja a házi küszöböt s utazni vágy. De a
lélek sem lehet mindig korlátlan ura sza-
badságának; akarata és gondolata kivite-
lébe csak hamar a test is beavatkozik, s a
testtel száz körülmény, közöttök két fő:
egészség s a pénz. Ezek nélkül isten hozzád,
lélekszabadság! te nem messze fogsz száll-
hatni utazásodban, hacsak csigaházad el
nem akarod hagyni.

Illy részvétlen állapotban volt 1835-ik
augustus havában én lelkem is, utazni
vágyott az, utazni földön és tenge-
ren, hegyen és síkon. Gondolatsebesen
repült testem előzőleg túl e hon határain
át messze országokon, s azt egy pillanattig

túl az oczeánon egy nagy és szabad hon partjait örömittasan üdvözleni, egy másikban London utczáinak tömkelegében, majd Páris fénycsarnokiban elveszni látám, míg ismét szabadon lehelve, Helvetia havasin lebegni, majd róluk leszállva, Olasz-hon narancs-gallyainak hűsében édesen szenderegni lelém.

Csak egy hiányzott az említettem körülmények közül ez utazás kiviteléhez . . . Mit kellett tenni illy esetben? Mit, hogy mind a lélek, mind a test mégis utazhassanak? S hogyan e kettőt összeegyeztetni? Ah, valóban nem marad egyéb hátra illykor, mint a politicában boldogtalan *juste milieu* elővétele s egy nem külföldi és szabad, hanem honi és nem szabad táji útnak hideg elhatározása.

Hogy azonban mégis, mennyire lehet, lelkem vágyát földön és tengeren, hegyen és síkon, habár parányiban is, teljesítsem: úgy ez évi kirándulásom czéljául a Balatont választám.

Hazul elindulván, még délelőtt látám meg Esztergamot s régi romjain emelkedő, félig felépült temploma falait. Minden esetre legszebb, legfestőibb kilátása esik Esztergam- s várának a Duna részéről. A repülő hidnak lassu átmentével szemeim mindig rajta függték, és gondolatim a falai alatt elvérzett védőjén Balassa Bálinton, hazánk hősén, hősén és költőjén, honunk Byronján merengtek.

Mintha látnálak édes kegyes olvasóm, mint mosolygasz e merész hasonlításom, hát ha még angolul tudsz: akkor épen jaj nekem! Hogy azonban engesztelődjél ki némiként velem és Balassával, ünnepélyesen kijelentem, hogy e hasonlítást nem munkáira, hanem életére értem. S a költő élete semmi? fogod tán mondani. Oh, a költő élete felét teszi ki írásainak, műveinek. Alfieri nagy költő, s nem vált-e azzá inkább élete, mint költeményei által? Kétszer dicső, ki mind a kettő által nagy. Korunk költői átaljában abban különböznek a régiek-

tül, hogy külső életük nem költői, nem millyen volt például Dante és Tassoé, Milton és Camoensé, vagy millyen volt újabb időkben Alfieri és Byroné. Napjaink költői többnyire csak négy fal közt, kályha mellett, irótollal kezökben harcolnak a naza és emberiség mellett, vagy kényelmes pamlagon elnyújtózva küzdenek az élet zajos hullámai ellen! Nem így a régiek. S ha a mondottak állanak más nemzetbeli, mennyivel inkább magyar költőinkre. De térjünk Balassára, s míg a hid átevez velünk, néma henyélet helyett fejezzük be Byronnali hasonlításunkat.

Mind a kettő a természet rejtett, de bájos vidékén született, egyik Kékkő várában, másik Newstead apátságában. A vad regényes környék nem kis befolyással van mind a kettőnek borongó és rokon kedélyére. Mind a ketten korán műveltetnek és nyelveket tanulnak; korán szerelmesek, s szerelmeiknek érzés- s borongásra rokon dalaikat korán nyomatják. A nem vi-

szonzott szerelem el nem puhít egyiket sem, hanem inkább tettekre indít. Utaznak és dallanak, tesznek és költenek. Később mind a ketten a haza s házi élet körébe visszavágynak, mik után külföldön akaratlanul sohajtoznak. Megtérnek, s első szerelmök fájdalmait a házasság kapcsai által kívánják édesíteni. Ah, de ki csalódik első szerelmében, az csalódik a másodikában is! Mind a ketten csalódtak. Ujra távoznak s újra dallanak. Érzelmét egyik „a zarándok énekében“, másik „a zarándok útjában“ festi. Elmente előtt Balassa egy „Bucsúdalt“ ír, Byron egy „Fahr Welt“ költ. Most ha élnének egyszerre, a tenger partján találkoznának, hol önszámkivetésökben csak addig mulatnak, míg a haza s emberiség ügye őket tettekre idézi. Az alkalom csak hamar előadja magát. Egyiket a görög, másikat a honszabadság intik a cselekvés mezejére. Mind a ketten kardot ragad a török ellen s mig kezökkel harcolnak, szíveikben dalolnak. Vég-

re mindkettőnek a török ellen küzdve, egyiknek Esztergam, másikának Mis-solungi falai alatt kora halált kellett találnia.

A Bécsből jövő gözhajó megérkezteig a még nem látott basilica megtekintésére siettem. Az egésznek kivitele mesteriebb kezeket kíván, mint az azon eddig dolgozott művészé voltak. A Bakács-kápolna tiszteletet lehelő régiség, a Szent Istváné pedig szobrászati tekintetből nevezetes. Ebben áll a protomartyrnak egy szép szobra, Ferenczy ügyes kezeitül faragva, ellenében pedig Ambrus érsekszép siremléke Pisanitul, egy olasz mestertül. Meg kell vallanom, hogy ez utóbbi emlék nekem szebbnek tetszett amannál, azon hibája mellett is, hogy a koporsó az ebből felemelkedő érsek testével nincsen kellő arányban, s ha ezt visszafekve képzeljük, úgy feje vánkosán és koporsóján kívül esik. Nagyszerű a templom alatti sírbolt, portalján e fölirattal: „Principia Rudna,

successorumque sopori“ *) , s több osztályzatával, szobraival, falüregeivel, melyekbe már többen részint temetkezve, részint porló maradványokban áthozva vannak. Ez utóbbiak közé tartoznak Janus Pannonius, Vitéz , Pázmán stb. tiszteletes hamvai.

Megtekintésre méltó még a templomok közül a szinte Rudnay bibornok által épült ugynevezett r o t o n d a , melly classicaei egyszerű styljébül sokat veszít helyzeténél fogva a város csunyább részén. A szigeten építve , görög academiát képezhetne.

Alig vala időm a Dunához visszaérkezni, midön a gőzös is háromszinü lobogóival Esztergamnál termett, mellyet hátra hagyva, kellemes társaságban szemléltük csak hamar egymás után a Kölcsey megénekelte Dobozy: Bassa harczát, Dömöst az I-ső Béla király halála helyét, még romban fenálló

---

*) Rudnay herczegnek s utódai enyhületének.

apátságával; balra a honti hegyeket, az onnan jövő Ipoly vizét, később Maros mezővárost s ennek irányában mind azt, mit a regényesség s a nagyszerűség, a jelen és a múlt, az ész és a szív egy tájtul kívánhat, a romjaiban is nagyszerű Visegrádot Salamon tornyával; továbbá a balparton levő szép fekvésű Migazziburgot, Vác városát gyönyörű catedráljával, a zöldelő, helységekkel borított Szent-Endre szigetét, s sok tornyu városát, míg végre estve ágyudörgések közt Pest legszebb helyét a rakpiacztól elérők.

Pestről párnap mulatás után Fehérvárra indulék egy elég kényelmes társasági kocsin, mellyen kivülem két Ferencz rendi lelkes barát s egy ifju víg kedélyű, de izmos s nem rég Dupuis-vel korunk Herculesével birkozott tyrol volt, kivel emez néhány birkozási harczot küzdött és vesztett, mit semmikép nem feledhetett. Így részint hazafiui eszmélkedések, részint tyroli barátunknak honvágyat éneklő dalai s füttyü-

rézesei közt töltött utazás alatt haladtunk a szép fehérmegyei uton és csinos falukon. Szent-Mártonban a Brunswik-féle szép lakot és kertet megtekintettük ; Velenceze falut és pocsétás tavát pedig látva, nem lehetett nem nevetnünk Szepesházy német földleiratának egykor olvasott s most eszembe jött ama mondásán : hogy mindenünk levén , még Velenczénk is van ! Hogy ez uton esik Nyék is , hol nemzetünk legnagyobb költője született : úgy tartom, nem szükség mondanom.

Alkonyatkor Fehérvárra értünk, melly város, szabályos elrendezésénél, szép piaczánál, s mi tagadás benne? fehérnemének csinosságánál fogva, szemembe ötlött. Azonban mind ez a mostani idő érdeme, a mult korból Fehérvártt, történetinkben az olly híres Fehérvártt — kivéve Szent István soi dis ant velejét, mellynek megcsókolásában véletlenül részesülhetni szerencsém lett volna — semmi nem maradt! Hová lettek nevezetes bástyái? hová az

egykori főváros palotái és csarnoki? hová az ezekbéli nép? és hová királyaink tetei? . . . Ah, miként nyugodjanak meg gondolatink sírjaink tartósságáruli álmainkban, mikor még királyaink porára sem találhatunk!

Másnap Veszprém felé indultam tyroli társammal, a többi hátramaradván. Targonczást sehol nem kapván málhánknak fogadóbuli elvitelére, Hercules barátom nem igen gyötörte magát, hanem mindent vállára dobott s málhánkat olly könnyeden vitte át a városon, mint mi, midőn valamely szép női shawlt vihetni szerencsénk jut. Fogadott alkalmunk more patrio haladott s így elég időt hagyott a tájék meg szemlélésére. Palotán Zichyeknek egy régi várlakuk van. A hegyek már itt emelkednek s lenyulnak egész Balatonig. Estve a régi, már Anonymus emelgette Veszprémbe értünk, hol tyroli társamtul elválván, magamra maradtam.

Veszprémnek kerített várában a vá-

ros szebb része foglaltatik. Éjszaki oldalon roppant sziklákon van épülve. Több torony, kert, s számos föliratokkal ellátott házak még török időbeliek. A megyeház is a várban vagyon.

Tovább s be az éjbe folytatván utamat a Bakonynyalhatáros erdőség közt, éjfélkor a felsőörsi korcsmába érkeztem, mellynek egyetlen szobája telve volt zsíros hajú csikósok- és kanászokkal, kik mindennemű népdalaikkal mulattak. Ismét tovább mentem, hogy az épen feltűnt holdvilág fényénél láthassam meg először s üdvezelhessem az ős Balatont.

És üdvezlém! És átvergődvén az örsi dombokon, fenséges látvány terült el előttem; midőn én a hegység szülőtte életben először a holdvilág reszkedő ezüstjében meglátám hazánk legnagyobb táját, a rómaiak Valeriáját, a magyar tengert, a Balatont! A csendes éj, a fogyó hold, a csillagok ezrei, s a határtalanba elsimulni látszó rezgő hullámok emelék szívbeli ér-

zeményeimet , s annak költészi szint kölcsönözve, kétszerezék e látomány fenségét. A parton haladva most, s a tó tüköréről le nem vonva szemem, észrevétlenül értem Füredre , hol a színházi órának ütése ébreszte fel, édes elandalódásombul.

Füreden minden nyugodott , azért a tó partján vártam be a reggelt. S milly reggel volt ez ! Az agg Tihany tengeri kísértétként emelkedett a tó közepébül, s midőn magas temploma- és kolostorának falaira a nap első sugárai estek, egy tájképet tüntetett az elő, méltót Markónk művészi ecsetére. Nevekedett a látvány szépsége a nap sugárainak a vízen, és túl Somogy síkjain lett elterjedtével, hol azok messze helységek tornyait, ismét más részről messze vidékek ormait, s milly ormait ! a Kisfaludy megénekelte Csóbáncz , Szent-Mihály, Szigliget és Badacson ormait előtüntették, míg szivemben egymásután átvonulni láttam az egyszerűen nagy népdalnok minden regéjét, minden érzelmét. Végre test-

s érzelemfáradtan a fogadó megnyiltával nyugonni mentem.

A füredi fürdő és savanyú víz a hasonnevü helységtül mintegy negyed órányira esik a tó partján, egy kis fasoros sétatér közepett, körülvéve kisebb nagyobb lakoktul, mellyek közül emlitést érdemel: a Horváth-ház, nagy fogadó, fürdőépület, a tihanyi apátság s illetoleg földesuraság háza, az eléggé csinos kis templom és színház e fölirattal: „Hazafiság a Nemzetiségnek.“ A víz íze kellemes s a fürdökre melegítetik azok számára, kik a taviat nem használják, mellyekbül feleséges a kilátás. A társas körökön kívül kivált a színház szolgál kedvderítő mulatásul, hol ez úttal Megyeri, ezen magyar Garrickunk, néhányszor szivességbül működött. Ide számithatni még a terembeni vacsorálást s ollykori tánczolás. Az ebéd már nem annyira népes, tán a table d'hôte drágasága miatt, mit a Balatonban tanyázó fogasrul is el lehet mondani.

Egyébiránt itt az evés a legyek és nagy szúnyogok serege miatt felette kellemetlen; nekem legalább minden evéskor egy légy-szúnyog elleni csatát kelle vínom, kellemetlenebbet mint sok *Kriegsfusson* állott nagyszájú vitéznek! Nem tudom, így van-e ez mindig.

Mulatásom napjainak egyikén sétahajózást tettünk néhányan felhuzott vitorlával — különben az egyetlen ronda ladikon — Sió-Fok felé, hol a tó legszélesebb. Szép volt a nap, szép, mint gyermekévim álmai! Tengeren képzeltem magam s képzelhettem: a víz nagysága, a vitorla, víz színe, habjai, minden a soha nem látott, de a látni vágyott tengerre emlékeztetének. Éreztem, hogy a széles és csendes víz kedvesen hat akedély- és szívre, s ebben bizonyos nyugott contemplatív érzelmet gerjeszt, épen ellenkezőt a hegy- s bérczeken lezugó partak morajjaéhoz. A görögöknek tavak közt kellett lakniok, s valamint a classicismus

csak illy helyett születhetett: ugy a romantica csak vad vidéken lehete bölcsöt.

Illyféle eszmékkal foglalkozott lelkem, midőn egyszerre Tihany felé egy embert úszni s mind a félsziget hegyét, mind a füredi partot embersokaságtul ellepni látók. Ki lehet — kérdök — ezen ember, kinek, hogy partot érhessen, még fél mértföldet kell usznia, mennyit már eddig hátrahagyhatott? Valjon ki e férfiu, ki előtt a hatalmas elem meghajolni látszatik? És kié lehet e komor arcz, mellyen egy hon fájdalma redőzik? S valjon nemes-e a lélek, melly e hatalmas karokat kormányozza? Szóval ki ő? Siessünk!... Mi siettünk s látók, hogy a hatalmas uszó Wesselényi — a későbbi ár vízi h a j ó s volt!

Visszautaztom előtt még Tihanyba rándultam volt, annak hazánkban legnevezetesebb visszhangját meglátogatandó. A szigetre érkeztemkor számos gyermek vett körül, s az ismeretes balatoni kecskeköröm és kövesült csigák vételével, s a visszhang-

hozi vezetéssel ajánlák szolgálatukat. A kínált apróságok megvásárlása után egy leánykát választék ki kalauznak, ki csak hamar elvezete a meredek szirtek közt levő remetelakhoz, a tihanyi tóhoz, melly kicsinyben mintegy mintája a nagynak; egy régi templom omladékihoz, végre a tihanyi visszhanghoz, melly a füredi oldal csúcsán épen a templom irányában van. Az itteni gyermekek hallásbul számos verset stb. tanultak meg az utasoktól, s ezek elkiáltásával mutatják a visszhang helyét. Az én *lyán-ciceronem* is egy köre ugorva előbb: „*In honorificabili tudinationibus quoque*“-t, majd: „*Tityre tu patulae*“-t sivített. De én nem elégedvén meg római kalauzom kiáltásával, most magam állék a köre shosszu kiáltásim sorát Vörösmartynk: „*Ösi dicsőségünk hol kiesel az éji homályban?*“ versével kezdém meg. A visszhang csak a *dicsőség*-szónál kezdte visszaadni a verset, tán tudatólág, hogy dicsőségre, de nem ösire

vagyon szükségünk. Végül elmondva kedvencz költőim számos versét, megkérdezve a hon jövője iránt a visszhangot, melly választ nem adott: „az erős szél el-elkapta a hangot!“ és üdvezelve mind, kik ész vagy szív által kedvesek nekem — most még egyszer Tihany fokárul letekinték, s búcsút mondék a szép, de inkább méltóságos, mint regényes Balatonnak.

Mindenek előtt geographicus botlásom-ért, hogy Ausztriát magyar uti képeim közé sorozám, bocsánatot kérek: miután én ezt az ausztriai touristáknak háromszáz évi ellenkező tettök visszafizetési fejében tevém. Továbbá, hogy elhallgatom pozsoni mulatásomat, mellözöm az országgyűlési tanácskozások leírását, s ezt miért cselekszem? tudni fogja az olvasó. Mindazonáltal ezek némi pótlékául el kívánom beszélni röviden az 1839-ik június végén, mint országosülési szünnapok alatt Ausztriába tett rövid kirándulásom. De előre is engedelmet kérek a nyájas olvasótul, hogy tőlem csak azt fogja hallani, mi nekem tetszett, vagy a mit én éreztem, s így azt nem, mi tán neki tetszett volna.

Csak kétféle emberek örülhetnek Po-

zsonban az országgyűlési szünnapoknak: szerelmesek, kik kedvesöknél, s ifjak, kik a hollingeri pipafüst – felhőkben akarnak egész nap lebzselődni.

Ezek egyik osztályához sem tartozván, lelkem éledett, midőn június egyik napján, reggeli négy órakor átvágtatánk hat hosszú, emberrel tömött, négy–négy lovas kocsikban Pozsonon, mellyek innen naponkint Gänsendorfba a bécs-bochniai vasut egyik állomásához járnak. Nekem szerencsém vala azonegy kocsiban több más követen kívül Gömörmegye lelkes követével utaznom. A nap gyönyörű volt, s festőileg árasztá reggeli fényét a regényes pozsondivényi völgyre. De kiváltkép szép kilátást élvezénk a Morva vizén épült fahidraul. Jobbra az oldalvást maradt Borostyánkő, balra Divény s túl a Dunán Haimburg várak fenséges romjai, s ezek alatt Haimburg városa; körülöttünk zöldelő rétek, vetések, előttünk a Schloszhofi császári lak s más helységek tornyai, alattunk pedig a

beriség ott van ma is, hol volt hatezer év előtt, s benne országok és népek föl- s le-
tűnnek, mint habok a tenger színén. Egy
idő óta illyféle eszméktől gyötörtetve a
társasági életet egy időre elhagyni szive-
sen ohajtottam, a természethez fordulandó:
mert szívünk fájdalmában végre is a ter-
mészethez folyamodik, hol nyugalját föl-
lelhetni véli. El, el hát! ha néhány napra
is az emberi társaságból, honnan minden-
kor Senecaként rozszabbnak térek meg,
mint a millyen oda mentem.

Egy borongós őszi napon tehát, épen
olly borongón mint kedélyem vala, elindul-
tam. Délre egy fogadóba érkeztem, melly
távol minden helységtől az országuton ma-
gányosan fekszik. Örült lelkem látására e
helynek, s érezni kezdém a magány élvezit,
mihez még falun is olly ritkán juthatni. De
itt nem volt szomszéd ház, nem közbirto-
kos vagy unalmas rokon, kiktől mindunta-
lan félnem kellett, hogy elrablandják
éltem legkéjesb — a magány — élvezet-

tét. Többet éltem itt egy óra, mint társaságban egy év alatt, hol lelkem többnyire retteg gondolni is, mintegy gyilkosoktól félvén: mert a léleknek, épen úgy mint testnek, megvannak a maga gyilkosai, kik által vajmi sok észme temettetik a sírba. Kisiettem most a fogadóház elébe, melly előtt szívemszerinti látvány terült el. A környező tárgyakban minden vala mi él-tünknek elégséges. Egy vendéglő, hol a physical élet tápot nyerhet; egy malom, a táj poezise, és egy kökereszt, a hit jelképe. A kereszthez siettem, mellyen olvasám: „Oh ti mindnyájan, a kik általmentek az uton, figyelmezzetek és lássátok, ha vagyon-e fájdalom nagyobb az enyimnél. Jer. Sir. I: 12.“ Megelégtüléssel távoztam. Illy egyszerű szók s a jézusi nagyszerű példa ha fájdalmunkat egészen eloszlatni nem képes is, de időre megnyugtatni mindenkor elégséges beteg lelkünket. De elég legyen ennyi e helyről, hol éltem napjait csendben tudnám leélni.

Délután a hegységnek mindinkább felvezető ut sziklás oldalait szemlélgettem. Ittott a kopár szirtekből egy gyönyörű növény vagy virág nyílt felém, mellyek gyökerei a durva kő szivében látszottak megfoganzottaknak. Miként jutottak oda e nemesb növények, nem tudom, de azok a franczia romantica nagyszerű észméinek lehetőségét a legegyszerűbben bizonyítják s ujabban hitették el velem.

A magas Szitnya alatt fekvő Szent-Antal mezővárosban van Coburg-Koháryak egyik nagy kastélyuk építve XIV. Lajos korának ismeretes modorában. Illy épületek minden roppantságok mellett sem tetszhetnek szivünknek, közte esvén e modor a közép góth s jelenkori görög stylnek; nem gerjeszthetik föl bennünk sem annak regényes, sem ennek szelíd jellemét. Látásukra érzelmink, mint maguk az efféle épületek, elkorcsosultaknak tetszenek, mert a művészetben miként a politikában, szorosán véve, nincsen középut.

Épen bucsú volt, hogy Szent-Antalon átutaztam, és nem vala kissé módosabb ház, mellyből víg zene nem hangzott, és nem volt egy sem, mellynek ablaki előtt béna vagy vak koldusok nem imádkoztak volna. Milly ellentét volt ez az életben! Belül zene, kívül ima; belül élet-egésség, kívül betegség; belül kényelmes ruha, kívül darócz és rongy; belül asztal, étkek súlya alatt roskadozó, kívül légebre a koldus éhezö szája előtt! stb. Szomoru volt mind ezt látnom s annál szomorúbb, hogy e véghetlen nyomortul az egész hosszú utcán át nem menekülhetém. Goethére, az emberi sziv e legnagyobb ismerőjére gondoltam: miként tudta mélyen érzeni az emberi nyomort, míg ugyan a pillanatban attul örömet elfordult! Valóban szivünk kimeríthetlen s merő ellentétből álló érzelem.

Egy városnak sem lehet regényesebb fekvése, mint Selmecknek. Körülfekvő magas és mindig zöld hegyei, nagy tavai,

bányái, középkori kapui, utczái, tornyos váralaku házai, s házai ablakiban millió cserépvirági, gyönyörű kalvária-hegye, melly legszebb a honban, végre várai, mellynek egyikében Roesel Borbála a magyar romanticának olly bő anyagot nyújtott kidolgozásra, — különös benyomást tesznek a még ezen várost nem látott utasra. Később a tepla-szklenói völgyben a táj mindinkább vadregényesb színt ölt, miért is az utas nem sokat veszít ha a jobbra eső régi Béla-Bánya várost meg nem tekinti. Engem legalább most a természet jobban vonzott magához, mint a művészet, tán azért, hogy ez nem olly kitanulhatlan, mint amaz. Jobban is örvendék most az előttem elterült rétek kis őszi virágainak, mint a félrehagyott házaknak, ha azok paloták lettek volna is. Mennyi gondolat tolongott fejem- és szívembe ez utolsó virágok látásakor! Nem tudom ugyan nekik fűvészi nevöket s tulajdonait, és tudni sem kívánom. Én ölelek minden virágot, melly

szép , és csókolom kelyhét, szívom illatát, habár az mérget lehelne is felém : jele, hogy a szív a rosztat, az iszonyatost is szeretheti, s így egy bünös, sőt gyilkos nőt épen úgy, mint az erényest , a szabaditót ! Tovább nézegetém e kedves virágszálakat, leszakaszték közülök néhányat, megakarván menteni őket a már szállongó hervadt falevelektül. — S én szeretem az őszt, és nem tudom, ezt-e jobban, vagy a tavaszt? A tavasz reményt kelt föl bennem, az ősz emlékezetet; amaz remény szerelemért, ez bánat szerelem után; az derű, ez ború-érzelem; tavasz az élet, ősz a halál jelképe.

Helvécziában soha sem voltam, de eleget álmodtam róla, s álmaim képe úgy tűnt mindig elém, mint a tepla-szklenói völgy, havas- és jegeseket képzelvén fölébe. Hosszu és keskeny völgy ez, két magas hegy közé szorított alján ut viszen, s rohanó patak futja azt át, melly fölé moh-lepte fák és kövek a legfestőbb helyzetben kanyarul-

nak. Az egyik erdőoldal majdnem egészen cser- és tölgy-, a másik fenyőfa; s én éltemben most először éreztem világosan: mi benyomást teszen a kedélyre még maga a holt fa minémüsége is! Ki még csak imént csöndes nyugalommal néztem a széles levelű fákat, percz multával lelkelem rémülésig elkomorult, betekintvén a keskeny levelű sötét fényvesek közé. Azokban a vidámság, ezekben a komorság jellemére; ott az egyszerűre, itt a mysticumra; ott a görög életbölcsészetre, itt a német melancholiára; végre ott a classicumra, itt a romanticumra ismertem; de hogy e két jellem vagy érzelem közül mellyik lenne boldogítóbb az életben? e nagy kérdésre világosan egyikében sem ismerhettem.

S im kedves Irma! első napi utam tárgyai vagy inkább érzelmei ezek valának. Ne kérdeje, miért nem vegyíték soraim közé politikát? mit a költészet után legjobban szeretek. Lelkem telve van vele, s

ne higye, hogy csak egy napra is elhagyott az. A politika különben sem más, mint az emberiség jogos kívánata, a költészet pedig annak fohásza; s így e kettő mindig rokon. A költő hát mindig sohajt, ha nem is lát jogtalant, míg a politikus kíván, ha csak lát. S im ez rövid politikai hitem, melyet nemde a költészet nem változtata meg? . . . De hagyjuk ezt most, s ki a szabadba! föl a hegyekre! kövessen ön engem jelenleg, mert:

Auf die Berge will ich steigen
Wo die frommen Hütten stehen;
Wo die Brust sich frei erschliesset!
Und die freien Lüfte wehen! *)

---

*) Felmenek én a hegyekre,
Hol a szende kunyhók állnak;
A szív szabadon kitarul
S a szabad szellők leszállnak. (Heine.)

II.

Garam völgyei. — Besztercze és Körmöcz. — Pénz és nyomor. — Vár és temető. — Halál után.

Szklenóbul a nevezetes magyar fürdőhelyről, hol azonban minden fölirat egyedül németül szól, korán indultam el, még délelőtt Körmöczre érkezendő. A szklenói táj ott veszi el regényességét, hol az utas a kies Garam-völgybe bocsátkozik. A vidék itt már tágul, s annak egy részről Zsarnovicz kastélya, s Revistye omladozó vára, más részről a beszterczei püspöklakta Szent-Kereszt mezővárosa s kertenem kis kellemet kölcsönöz. Egy fahid vi-

szen át itt a Garam folyón, melly a szomszéd beszterczei völgyből Saskő regényes fekvésű vár alól nyomul elő. E másik Garam-völgyben fekszik a régi, egykor a Mátyás királyt falai közt több ízben látott Zólyomvár s városa, fentebb a nevezetes szliacsi fürdő, s a völgy legvégső végén Besztercze, mellynek megyeháza s egyéb egyházi és kamarai hivatalai némi élénkséget adnak, de Selmeczet e részben sem mulja fölül. A város, mint egyéb régi városink, körfal- és kapukkal van ellátva; fő-utczája széles, s ebbeni házai régi szépségűek. A Radvánszkyak ószerű lakával diszlő Radván falu, a várossal kapcsolatban van. A Beszterczéről Körmöczre Szent-Keresztnek vezető ut keskeny völgyön fut át. Körmöcz magában véve igen kicsiny, s többi felsővidéki városok modorában épült.

Mult levelemben nyilvánított szándékom ellenére is a várost kezdtem szemlélgetni; mert a városi közlekedésben, bár-

mennyire legyünk is természet fiai, van valami ragályos, mi szokásinkhoz, lelkünkhöz tapad. Összeszedvén magam, először is a pénzverőházba siettem. Ez meggyógyított. Mit gondol, kedves Irma, hogy mit láttam? Embereket, kik az aranyat és ezüstöt nem olvassák, hanem font és mázszámra mérik, s kikerül az inség vonásai felém épen úgy kiáltoztak, mint szűrruhájokrul lecsüggő rongyok a halomkincsek felé! Kezők minden perczben ezüstben markolt, míg gyomruk tán kis étel után sovárگا. Nem türhetém soká e szokatlan látvány ellentétét, el s a várba siettem, hogy itt lelkem legalább ne a jelen, hanem a mult kor nyomoruságán könyezzen. De ki gondolta volna, hogy nem a tarka jelen, sem a vad mult, hanem a jövő rémületes képére találándok?

Nemcsak a vár, egyszersmind az enyészet kapuján léptem be, a várudvaron magam előtt egy nagy temetőt találván. Sír sír mellett fekszik itt a régi időbül úgy,

mint napjainkból. Ezek emlékei a sírhantokon, amazoké a porhanyu falakon állnak. Fölkerestem a legrégebb látható sirt, mellynek fölirata 16 . . ből való. Minden egyebe: két száma az évnek, a nyugvó neme és neve eltünének. Borzadással gondoltam el, mint halának ki az utolsó iziglen e sír halottjának rokoni, baráti; mint hullának le egymásután föliratának bevéssett betűi, mellyek tán akkor esnek ki, midőn egyegy élő rokonunk, vagy barátunk, kedvesünk szivéből emlékezetünk egy-egy vonása kiesik. És jól van, ha így történik! Elgondoltam továbbá, miként egy század elmehetett már e sír fölött, és nem volt halandó, ki arra csak tekintett volna, nem lévén annak pompás márványa; s elmennend ismét egy század, tán öröklét, míg valaki visszajövend ahoz. Könyek gördültek le szemeimből, s egy a sír alól feljöni tetszett hang köszönni látszott az érzéketlen kor fiának, az ismeretlen részvét könye-
iért.

Temető látása mindig szomorú emlékezetet támaszt az emberben; de egy elhagyott vagy elpusztulté még szomorúbbat, legalább bennem. Noha pedig tudom, hogy a világ mindenhol temető: mert hídd össze a város vagy falu véneit, kérdezd őket, s ők büszke házad helyén, vagy legzöldebb vetésed körül temetőre fognak ifju korukból vagy a hagyományokbul ismerni; — még is meg vagyok győződve, hogy halálbani félelmünkben, a holtunk utáni helyzet körülményinek elgondolása teszik a legirtózatósabbat. Kisebbül, sőt enyész félelmünk, ha holtunk után testünket vidámabb, szebb vagy tágasb helyen, közel ismerősink- vagy rokoninkhoz leendőt képzeljük. A görög szokás e részben legszendébbnek látszik lelkünknek, holt kertlugosok- vagy házakban tartattak a kedves elhunytak. A középkor templomok sötét falai alá temeté halottait, hol szellemeikkel találkozni vélt, testeikkel keveset gondolván; ellenkezőleg a hitlen göröggel, ki holta után is birni,

élvezni akarta a testet, a szellemmel nem igen gondolván. S ők mégis mindketten boldogok voltak; azok élvökben, ezek hitökben. De mi maradt föl nekünk, egy új kor fiainak? Kisértetek vagyunk mi a két kor körül, hol az egyiket, hol a másikat kisértjük meg, s köztök hánykódik éltünk mint darab fa az oczeán hullámin, egyik öbölből a másikba csapatva, békepartra ki nem köthetve.

A fölöttemi torony tüzörének harsány trombitája eszméltete föl szomorú gondolatimból, s eltávozván, további utamnak indultam, mellyet most gondolat nélküli érzéketlenségben tettem meg. Este későn érkeztem a turóczmegyei stubnai fürdőbe.

III.

Túrócz. — Magasulási érzelem. — Óvár. — Hegyi ki-
látás.

Stubna kies vidékü, mint általában az egész kis, többektül kertnek nevezett Turócz megye. Szent-Mártonba a megye gyűlés-helyére vezető ut jó és puha, melly anyagi tárgynak a lélekre is van hatása. Örömmel nézegetém a mindinkább magasuló hegyeket, a Karpátok szétszórott ágait. Nem sokára elhagyám Mosóczot a Révayak lakát, s jobbra balra a blatniczai, szklabinai, znoi váromladékokat, a középkori zsarnokság mindannyi fészkeit.

Szent-Mártonban nincs mit látni . . . tót társalgást hallani eleget lehet. A városon túl az ut ketté szakad: egyik a Vágon épült nevezetes szucsáni hidon Liptóba vezet, a másik Sztrecsen hegyén keresztül Trencsínbe. Ez utóbbi ut alján van ama bámulatos, mint mondatik, József császár által is csodált hegynyiladék, melly két magas hegy fal közt csupán a Vág rohanó folyamának enged bemenetet, mellyről Literatinkkal gondolom: hogy hosszú sora repült át az évezredeknek, míg a Vág a rendes kifolyásra, a keskeny szirteken keresztül utat törhetett magának! *)

Minthogy a sztrecsenhegyi ut fölötté rossz, s a most, lent a víz partján készülő ut még járhatatlan, leszálltam kocsimrul s fel és le kezdtem gyalogolni a 3—4 óráig tartó hegyi uton. Az első hegykanyarulatra fölértem már, midőn vissza s lepillantottam. Harmadnapi utamban ma jött fel először a nap a láthatáron, az őszi köd oszlani kezdett,

---

*) Századunk 90. sz. 1840.

látni engedvén a hegyek tövében fekvő falukat és tornyokat; alattam pedig az új uton dolgozó, s a Vág vizén talpon levező emberek haladtak el, és a Kárpátok hatalmas hegyei gyönyörű fényben mutatkoztak, míg csúcsaikon a ritka felhők ide s tova szállongtak. És én e hegyi tájképtől elragadtattam; egy eddig nem eléggé ismert magasulás érzelme szállotta meg keblemet, lelkemet; többnek kezdém magam hinni itt fenn a hegyen, mint közönséges állatnak, többnek mint halandónak; és volt valami égi, mi elterjedt reszkető inaimon, míg végre magasulási érzelmim tetőpontja akaratlanul Byron e szavaiban tört ki:

— — — — Erhoben und beengt
Fühlt sich in dieser Berge Regionen
Der Geist, wo Erd und Himmel sich umfängt!
Indess der eitle Mensch am Boden unten hängt! *)

---

*) — — — — Fölemelve és szorulva,
Érzi magát itt a hegyek honában
A lélek, hol föld s ég ölelkezik!
Míg a hiú ember lenn a földön fekszik!

Később hogy odább s felebb jutottam a hegyek közé, egy váratlan látvány különös érzeménynyel lepett meg, a hegyek egyik nyiladékából családom ősi várát, a Karpátok egyik kinyúló hegyének sziklatetőjén épült Óvárt pillantván meg. Soha sem láttam vadregényesb helyzetet, a középkorra jobban emlékeztetőt. Maga a vár a Vág sebes vizéből látszik mintegy kiemelkedni, s azt az egész környékkel uralni. Minden utasnak, ki most vagy hajdan a Vágon utaz, el kellett haladnia Óvár rettentő falai alatt, mellynek urai, a monda szerint, kegyetlen zsarnokságokat követtek el az utasokon. Turóczi is szörnyű vádakkal terheli őket krónikájában, s nekem ez most mind eszembe jött, és kedélyemre mély benyomást okozott. Ön ismer engem kedves Irma! tudja, hogy aristocratának ellentéte vagyok, még is megvallom: ez ősi vár éltembeni első meglátásakor visszavágytam az időbe, hol itt lakhattam volna. Oh mint tudott volna e szív

ama korhoz ragaszkodni, melly a szív kora volt! Sebesén láttam lefolyni képzetemben itteni éltem napjait s tetteit, miket összehasonlítván a mostaniakkal, úgy találtam: hogy a középkor a szív, a jelen pedig az ész kora, főrugója levén abban minden cselekvényeinknek a szív, ebben az ész; ott az érzelem, itt az okoskodás. A középkorban a természethez ragaszkodott inkább az élő, most a művészethez csatlakozik; ott a szerelem, itt a pénz tölté ki az élet minden szükségit; ott a balszerencse közt imádkoztak, itten számitanak; ott családi élet világa volt az embernek, most idegen társaság az; akkor vadászattal tölték az időt, most olvasással; végre ott az estvék unalmát pótolá a biblia, most a színház. S im e rövid hasonlítás után is, hol van mélyen érző kebel, melly a vadabb középkort ne választaná inkább élete pályául, mint a műveltebb jelent? Oh csak egy évet tölthettem volna e várban, de azokkal, kiketszivem szeret és . . . szere-

te. Igen, szerete! De mind hiába! a jelenkor szelleme akaratumk ellenére hatalmasabban ragad magával, ideálunk elröpül, s az már csak könyvek- és képzelmünkben föllelhető. Rettentő példa vagyok e részben önmagamnak, s nemde az, ha elégnek tartottam látcsövel, korunk e találmányával vizsgálni meg öseim egykori lakát, s abba gyenge eső miatt föl nem tértem? ... És ti nyugodjatok csendesen régi ösek, váratok le-lehulló büszke falai alatt; a kor-szellemet meg nem győzhettétek: békesen halad már az utas Óvár orma alatt. És ne higyétek hogy ivadéktok büneitekben osztozik, ő . . . miattatok bünhődik: mert ha ti embert öltetek, ő az állatvértől is borzadva fordul el; ha botoztattátok szegény jobbágyaitokat, ő szívmarczangoltatik, ha őt hivatala szomorú kötelességére inti; ha szerelmes hölgyet raboltatok, ő soha attul nem szerettetett; végre ha sokat imádkoztatok, mert ő nem tud imádkozni. Igen, ő miattatok bünhődik!

Hogy a hegy tetejére értem, a kilátás egyszerre megnyílt előttem. Fent a hegyoldalakban gyönyörű rétek és legelők vannak, mik az e tájoni lakosoktól Alpoknak neveztetnek, s általuk marháik legeltetése végett többnyire bérben tartatnak. Lakul az örzök- és munkásoknak kis faházak szolgálnak, mellyek igen regényes szint adnak a hegységnek. A hegyrűli letekintés nagyszerű. Balra tátongó mélység fölött s fenyves erdők közül, egy vörös színű kopár hegy emeli fel magát; jobbra pedig épen a hegy alatt Óvár átellenében Sztrecsen vár omladozó, de még nagy részt fenálló falai köszöntik az utast: míg előtte a távolról fehérlő s égis nyulni látzó Karpátok egy szép, városok-, faluk- és kastélyoktól elhintett rónavidéket öveznek körül, a Vág ezüst folyamátul hasítva át. Az egész kép eltűnik, midőn az utas Sztrecsén hegyérül végkép letér, s csak most, az előbb lábai alatt mélyen feküdt várra föltekintve érezi, milly rémitő magasan

volt. Sztrecsen, mellyet egykor Wesse-
lénnyiek birtak, most a hasonnevű uroda-
lommal együtt Eszterházy herczegé.

IV.

Stureczi út. — Liptó. — Vágvize. — Krivánhegy — Deményfalvai barlang.

Mielőtt mélyebben vezetném önt Tren-
csinbe: kövessen engem egyik karpáti ki-
rándulásomban Liptóba, hová Beszterczé-
rül Óhegyeknek viszen az ut, melly hely-
ség a világhires Helvécziába is beillenék
regényes fekvésénél fogva.

Az egyébként sem széles völgy a falu
fölött mindinkább keskenyül, míg végre
Sturecz magas hegye azt annyira elzárja,
hogy azon át csak egy keskenyke patak-
nak enged átmenetet. Mesterség- és ter-

mészetiileg fenségesnek lehet mondani a stureczi utat, s hol századokon át s ezelőtt csak pár évvel is az utas kocsiját részint emberi vállakon, részint 6 — 12 marhával kelle az iszonyu sziklahegyen átvonni, hogyha épen így is a lágyabb évszak megengedé az átjárást: ott most pár óra alatt tágas, kövezett, korlátok-, falak- és hidakkal ellátott, s menetelesen emelkedő uton kényelmesen lehet átügetni. Sturecz valóban óriási műve e szegény honnak, melly egyébiránt keveset tud ezen északi Simplonjárul. De mint mindennek, úgy van ezen utnak is árnyoldala, s ez nem egyéb, minthogy e roppant munkát is egyedül a szegény adózó nép készíté, míg azt jelenleg leginkább a nálánál gazdagabb nemesi osztály vámmentesen használja. A szegény paraszt sanyaru éveken át önizzadással elkészité az óriási művet, s valjon milly látható anyagi vagy szellemi hasznot nyert abbul? Ő koldus volt, midőn többed magával hajták őt előfogatra,

átvonszolni az ur hintáját . . . s ő koldus most is, midőn magát hajtják előfogatra átvágtatni az úr hintájával. Valóban szomorú kép a vén Európa közepett, s közepette a XIX-dik századnak, mellynek látásánál lehetlen volt vissza nem kívánnom a régi, kocsit s ülőjét zúzó stureczi utnak elmúlt igazságosabb idejét! De forduljunk el e házánknak mindenütt ismert képétől, s tekintsünk egy derültebbre, mellyet a nagy természet utánozhatlan ecsetével előnkbe állított.

Magas, különféle alakú szirtek, sőt egész sziklahegyek veszik körül az utast, mellyek közt hol csergedező patakocskák, hol ismét rohanó zuhatagok szakadnak le, magokkal sodorva mind azt, mi utjukba áll a völgy szükén. Az ut és hegyek oldalait fenyesek lepik el, mellyeknek egyes sudar szálai magából a sziklából látszanak kinötteknek. Itt-ott barlangnyílások tűnnek elő, mig a lapályosabb helyeken bársony-zöld rétek, rajtok legelő juh- és tehény-

nyájak tanyáznak, mellyeknek méla kolomp-kongásai idylli érzelmeket teremtenek az utazó lelkébe. És némi fensőségi büszkeség érzetével halad az ember feljebb és feljebb; illyel tekint föl és le az órási tömegekre, magát ezek urának, parancsolójának hívén. Gyáva képzelet! Mozduljon meg csak e köszirtek egyike földrengés vagy véletlen által, avagy csak egy kavics gördüljön le azokon, ugy mi hamar vége volna a gyarló ember képzelt erejének, hiuságának, melly csupán a holt nagyság ellenében tud daczolni; mert valami kevés halandó bir pliniusi lélekkal, bevárni merni a természet vést hozó szép játékait. Igen! az emberből gyáva féreg lesz illyenkor, minden nagyra képtelen, még arra is: hogy nevetséges gögében elismerné kislelküségét, el azt: miként fűhöz fához kapkodás, s orvosi szerek özönárja közt fuldokolva kiadnia lelkét csakugyan gyávaság.

Illy s efféle gondolatok közt ereszke-

dém le a stureczi utról, a már Liptóme-
gyében fekvő vadregényes Revucza hely-
ségbe. Augustus közepe volt, s itt még
először sem kaszáltak, de a szénahordás-
hoz szükséges szánokat, e tájon nyáron
is használtakat, készítgeték el a lakosok.
Az aratás csak azután később szokott len-
ni, sarju pedig épen nem kaszáltatik. Meg-
látogattam egy revuczai parasztot, kinek
irlandi nyomoruságu hajlékában levő hol-
mijáért öszvesen öt váltó forintot nehezen
lehetett volna megadni. És ő még is dio-
genesi nyugalommal ült kemenczéje mel-
letti lóczáján, melly szék-, asztal- és ágyá-
ul szolgált a jámbornak.

Revuczárul még jó ideig kell haladni
Rózenbergáig, mig az ember a Vág kies
és tágas völgyébe jut, hol sem az éghaj-
latrul, sem a növényzetrül nem lehet el-
mondani a fentebb adott tájékozást. Ró-
zenberg egy ószerű kis város, még ma is
némi, Tökölytül nyert szabadalmakkal
bíró, ki egy ideig a város irányában levő,

gyönyörű fekvésű, s most . . . kamara birta Likava várában lakott volt. Alatta foly el a sebes, kristálytiszta Vág vize, mellynek fahidjárul festői a kilátás. Alatta számos, a főváros felé siető talpasok haladtak el, kiknek megjelentök a gözösöni utazóknak olly kellemetes, a Dunatájnak regényes.

Figyelmemet most leginkább a hatalmas, többnyire hóval fedett Kríván hegye vonta magára, melly czukorsüveg idomú tetejével az ég kékjét köszönti. Felséges hegy! Gyönyörű „palotája a természetnek“, miként Byron szokta volt mondani az Alpesekrül. Egyébként is az ut jobb- és balján annyi a gyönyörű helyzetű falu, templom és régi kastély, hogy az utas egy bizonyos helynek elsőséget adni nem tudhat. Szent-Miklós csinos kis város megyeházzal, mellybe gyülekezni szoktak a középkorban e tájakra menekült régi családok törzsökei, mellyekkel Liptó bőven el van lepve. Közel a városhoz fekszik Okolicsnó, góth temploma- s kolostorával; ó

és új Hradek, amaz szép váromladvány-nyal, ez fasorokkal, s nagyszerű fűrészmalommal, a melly által készített deszkák és léczek halmazai egész utcákat képeznek; Szentivány nevezetes sirboltjával, mellyben maiglan a századok előtt eltemetettek épségben fenmaradva szemléltetnek, és több más mind meg annyi régi családok származási helyei közül Kis Palugya, a Palugyaiak ószerű lakával, mellyben Rákóczy Ferenczet egykor bujdosottnak lenni állítják, mi igen hihető: mert van-e hely e honban, hol e szerencsétlen martyrja hazánknak nem bujdosott mindaddig: míg végre a hon tőle egy keskeny sírt is megtagadott volna? . . .

Közel esik még az országúthoz a híres deményfalvi barlang, melly Kant physical földiratában is nevezetesség gyanánt említetik. Szép fekvésű majorok, hegylapályok és mormoló patakhasította völgynyílásba jut először az utas, s egy fenyesekkel benőtt magas hegy alatt nyulik

el a barlang, mellynek szájához egy nagy hegyen kell felmenni, s ezt belül ismét lemenéssel kiegyenlíteni. Az agteleki be- s lemenet ehhez képest kellemes séta. Valamint azonban a barlangon kívül Deményfalun a természet nagyszerű, s e részben evvel az agteleki táj nem is hasonlítható: úgy boltozatainak nagysága, üregeinek változatossága, s a csepegések alakzatára nézve Agtelek hasonlítlanul fölülmulja Deményfalut, ámbátor ennek csepegései frisek, s nem feketék még a nézők fáklyáit. Még van azonban neki is saját nevezetessége s ez: külső léggeli ellenkező természete. Künn iszonyu hőség volt, benn pedig téli lég-mérséklet uralkodott. Az üregek falai mindenfelé fagyottak, havasak, s itt-ott egész jégdombok láthatók; hol pedig a lég valamit lágyabb, ott a csepegések lassan jegednek, s a jégsikon egész jégoszlopok alakulnak, mellyek legszébb látványát teszik e barlangnak, de a járókra legveszedelmesebbet, mert itt nincs

semmi ügyelet kényelemre, s egy kis nyaktörő dombhoz fagyott, és függőlegesen álló létra volt minden, mit e részben a barlangban találtam. Mig rendes vezetőt sem lehet kapni, s én egy paraszt csősszel s pár fagygyugyertyával bolyongtam össze a barlangot, mig amaz keztyüs kezekkel a hideget kitarthatá, s ez okbul előbb, mintsem ohajtottam, föltérni kénytelenítettem a külső olvasztó nap déli sugáira.

V.

Árva és Trencsinmegyék. — Borsiczky István. — Zsolna. — Szulyói sziklák. — Az utolsó Illésházy. — Csák vára és városa. — Trencsini fürdők.

Elhagyva Liptót, ismét Trencsínbe vivém utam, melly innen a szegény de tiszta, s csinos lakokkal biró Árva megyén visz keresztül. E megye utja az ország legjobbjai közé tartozik, s az ezen fekvő kubinyi szép völgyet regényességre, nem sok múlhatja fölül a hazában. Kubíny a megyének székvárosa különös említésre méltóval nem bir. Húzamos és kopár hegyek

választják Árvát Trencsintül, mellyek átkeltével ismét ama Vág hasította tájon áll az utas, mellyet már Sztrecsen hegyérül velünk szemlélni fentebb alkalma volt, s melly kies völgy a Vág partjain egész Trencsin megye hosszában terjed. Nevezetesebb helyek a víz jobb oldalán, a gyár-
iparos Varín, a Sína báró roppant épületivel ékes Teplicska, falüregrüli történetérül ismeretes Budetinvára, jelenleg is egy lelkes Csáky-család laka, Eszterházy herczeg Bits nevű városa, Oroszlánykő és Podhragy régi váromladékai, a regényes helyzetű Szkalka egykori kolostorának fekete falai, végre beljebb a morva határon Drietoma, a rendületlen hívségű hazafi, számos évig volt alispán és országgyűlési követ Borsiczky István laka, — laka és asyluma számos lengyelnek, többi közt, mint hallám, Dverniczkynek is, kik az ismeretes forradalom következtében vándorsaruikat legelőször is Drietomán oldák fel akkor: midőn már számukra h o n nem

létezett, s kik itt némi enyhet találának ama férfiú közelében, kinek minden folt nélküli neve mintegy azonosítva adatik át az utókornak az ős Trencsínével: mert valóban nem tudni, kit illet inkább, őt-e vagy emezt, a hálakoszorú, mellyet nekik font szerencsétlenségben rokon két nemzet akkor: midőn ama férfiú tág keblének nem volt elégséges egy hon fájdalma, hanem abba még egymásik hazáét is befogadta. — Drietoma valóban érdemes, hogy történeti név maradjon, mint bármellyike a nevezett helyeknek.

A balparti országot a régi Zsolna városon vezet át, mellynek szép, emeletes házakbul álló piaczát olasz módra nyílt folyosók futják körül, különféle áruk helyül szolgálók. Az uj korban Vurumnyitrai püspök alapított itt egy árvaházat az egykori jezuita kolostorban: a középkorban pedig ugyancsak volt nyitrai püspök, az erős lelkületű Turzó Ferencz tartotta volt Zsolnán a magyar protestantismus első

zsinatát. Zsolnán alul fekszik a merész Hricsóvár szép omladéka: melly alatt az országutról balra térve csak hamar eljuthatni ama hires szúlyói sziklákhöz, melyek bámulatos szépségű, egymástul bizonyos arányban levő, mintegy faragott oszlopzatokként magasan, mint megannyi tengeri őrtornyok állnak elő számtalan csoportozatokban, mik a hegy fölül tekintve úgy látszanak, mintha a tenger hullámai az isten parancsszavára kövé alakultak volna. Gyönyörű látvány, mellynek Európában kevés párja lészen. És még is nem csak a külföld, de mi magunk is mi kevésbé ismerjük hazánk geographiai nevezetességeit, mellynek egyik okát ott találok: hogy nem birunk egyetlen egy kép-gyűjteménnyel sem, melly egy pillanatra előnkbe ábrázolná, és rövidlelkes szöveggel megismertetné, hazánk ugy természet-, mint művészileg nevezetesb, szebb helyeit. És milly tökéletes mintául szolgálhatna e részben „Mayer Universuma!“

Az országutra visszatérve több mezővároson sietve áthaladtam, de Dubniczán mintegy önkénytelenül megállottam. S uraim le a kalapokkal! mert szentelt föld az, hol Dubnicz áll, — hazafilakta szentelt hely, s illyes vajmi kevés van hazánkban. Dubniczot az utolsó Illésházy lakta s ez... magyarázza meg szavainkat. Nekem még elevenen emlékezetembe jött itt ama körülmény is, midőn ezelőtt néhány évvel többekkel a pesti casinóban ebédelvén, késő ebédünk vége felé Wesselényi a terembe lépett, s közénk ülven kérdésünkre így szóla: „Elkéstem Budán, meglátogattam a császárfürdőben levő öreg becsületes Illésházyt!“ Látni akartam volna hát kedvelt laka belsejét a hazafi grófnak, hol, mint hallám, minden ugy maradt rendezve, mint volt „a jó öreg ur“ alatt. Kulcsárt keresék, de senki elő nem jött, sőt később el is utasítatánk. Távoztunkkor a kapu alatt, egy a napon melegegett öregasszony „jó napot“ kívánt. Ez Illésházy

eselédje volt fogadni mernék rá — mon-
dám társaimnak. Úgy volt. A szegény
asszony a „jó öreg urat“ hosszú éveken át
szolgált a s elmondá: miként minden más-
kép megy Dubniczon, melly most ... Si-
na birtoka. — Illésháznak magva sza-
kadt, s ki mondhatná meg: nem-e jól
történt? ki tudja, mi rejltetik egy hatalmas
hazafi utódiban? . . . Annyi bizonyos,
hogy hatalmas, vagy népszerűvé vált
családok egyeseinek súlya ezer és ezer
egyszerű polgárokat a political mérlegben
lenyomni szokott, s ha az ilyen aztán
súlyát a haza ellen fordítja, akkor egyes
ember, életével egész nemzeteknek állja
útját, mi ellen óvószérül hogy csak ostra-
cismus létezhetik: Groecia megirta volt.

Dubnicztul mintegy két órányira fek-
szik Trencsin, a hatalmas Csák Máté vá-
rosa, s a látót bámulattal eltöltő, a város
fölé meredek sziklára épült vára, melly-
nek egykori nagyságát fennen hirdetik
még romjai is. Összedölt teremek, karza-

tok, föliratok, tömlöczök, és kápolnák mindenfelé rombolva feküsznek, és még is mi nagyszerű csak az is, mi az ellenség vagy idő pusztulásával daczolja maiglan fenáll! A magasan kinyuló fötorony körül nem rég karzat készitetett, honnan szédítő de magasztos a körültekintés. A czímeres föliratok 1600-ra teszik a régi vár kijavítását. Nevezetes még itt az igen mély kút, mellybe bedobott kavics ágyu dörgéseként hangoztatik vissza. Miss Pardoe-nak nagyon tetszett a trencsíni vár, mint kitetszik lelkes utazási munkájából, s mit a vár kapusnéja erősített elbeszélésében. Trencsín városa, mint többi régi városink, kapukkal, falakkal kerítve van; föutczája csinos. A casinóban több német, mint magyar lapokra leltünk.

A városhoz egy órányira fekszik a természet- és történettaniilag nevezetes trencsíni fürdő, hol évenként több száz vendég szokott összejönni, részint a természet jótékony forrásait, részint a világ bohóságait él-

vezni a nyári hónapokon át, mikor a járók-
kelők úgy hemzsegnék, mint valamelyik
főváros utczáin. Egymást éri a táncz és ze-
ne, játék és vigalom, társalgás és színház.

A lengyel forradalom előtt a len-
gyelek évenként nagy számmal látogat-
ták meg e fürdőket, most közülök kevés
s csak czári engedélylyel juthat ide. Ak-
kor még felhőtlen napok is tündek föl a
lengyel láthatáron, a Vistula vize lengyel
földet mosott, s Varsó falairul lengyel
színek lengtek, lengyel hangok zengtenek.
Igazi lengyeleket többé nem láthatni,
ezeknek nincs hazájok azon kívül, melly-
ben viruló berkek helyett kopár hegyek
fehérítnek, hol a vilnai vörös gránit he-
lyett csak jégdarabokat látnak legördülni
az örökös havasokrul. Európa hontalan
bolyongani hagyja ugyan a nagy nemzet-
tet, de a világtörténet ércszivü s átokra
érdemes lenne, ha e szerencsétlen nem-
zetet s zarándokjait arany lapjaira föl nem
jegyezné.

VI.

Rajeczi völgy. — Emberi nyomor. — Lietava. — Történeti kép. — Nyitra vidéke. — Bajmócz. — Corvin János. — Egy hársfa. — Ányos. — Gyemes. —
Seben. — Befejezés.

Több tekintetből kedélyem még jobban elkomorult, mit némiként az előadottakból is magyarázhat ön. Visszautazásom tehát elhatározám, s azt most Nyitrának tevém. Utam először is a fürdöhelyes rajeczi völgybe vitt, melly ismét összeszorult kar-

páti hegyvidék, fenyves erdőkkel, sziklaalakokkal, zúgó patakokkal. Néhol látni dézsa nagyságban hegy tövében fakadó patakot, melly egy két órai pályafutás után ismét hegy alá tűnik: emlékeztetve a nézőt élte hasonképére! Itt-ott megint vékony kiálló sziklákon széles szirttömegek fekszenek, egykor bizonyára leesen-dők, mint a völgyszántóföldein fekvő óriási társaik. Ég és föld elmulnak, de nem léssen, ki azokat innen elmozdítaná.

A föld népe itt igen szegény és szellemileg mintegy eltompult. Száz lépésnyire köszönti a pálinka-italtul anyagilag is elbutult szegény trencsíni tót többnyire aristocrata urát. Ruházatjok épen olly nyomoru, mint házaik: kormos, piszkos, rongyos. Lakjaik mind fából vannak építve s füsttől elborítva, melly a szoba ablakán to-lakodik ki, nem levén kürtő azokon. Bemenék egy illy szobába, de csak annyit láthattam a rettenetes füsttől, hogy abban kályhával szolgált a kéménynélküli tűz-

hely, elborítván ennek füstje a főző gazdasszonyt, a szoba közepén gerendáruul lepedőben lecsüggő szülöttet, végre kitolakodván az ablakon kinéző apró gyermekek fejei közt. Tovább bent nem maradhattam a szörnyű füst miatt. Eledelök is rokon lakásukkal. Gondolja tán kedves Irma', hogy az burgonya? Oh ha még az volna mindig és mindenütt! de ez is ritka itt sok helyen, vagy csak ünnepi eledel. Pótléku helyébe a babnak legaljasabb nemével élnek, mellyet kásaként készítenek el olly módra, hogy attul az állat is irtózik. Szomorú, hogy hol a természet templomát felállítja, ott egyszersmind az emberi nyomoruság üti fel tanyáját! Példa Irland és felső vidékink. De el szeméinket e nyomortul, ha azon nem segíthetünk, s írul forduljunk a minket környező természethez, avagy térjünk fel ismét az elhunyt nagyság egyik felénk intő romjára, Lietava várába.

Szép nap volt, hogy egy fenyveser-

dő-nyiladékon felgyalogoltam a hatalmas Zápolyák és Turzók egykori, még nagy részben fenálló várfalaikba. Az ablakokból messze kiláthatni; a látkört hegyek, szirtek és váromladékok körzik. A falakon még sok helyt láthatók a festések, s a vár kápolna szereit csak pár évtized előtt viték a hasonnevű hegyalatti helység templomába. Minden illy régi várban a kápolna az, mit legörömestebb fölkeresek. Látható még itt fen a szentségfal is száz és száz névtül összemocskitva, s eszembe jött Hugo Victor egyik verse:

Sur le nom du Seigneur l'un avait mis son
nom! *)

A várul lejövet megnézém a helység templomát. Régi ez felette. Több képek és padok a várul hozattak le, s emezek egyikének fölirata mosolygásra indíta az emberi nevetséges gög felett, így szólván az:

---

*) Az isten nevére írá egyik nevét!

Casparus hanc sedem struxit, cognomine
Durnák,
Haud vulgaris homo, sed castellanus in
arce! *)

Amazok közt egy borzasztó kép van, melly, a tájmonda után itélve, történeti adaton alapszik. Magas oromrult. i. mélységben sűrűn rakott, s meghegyezett fákra meztelen férfiak s némberek hányatnak le, úgy tetszik, rabszolgák által: míg keleti öltönyű parancsnokaik a lehullók, s minden kitelhető helyzetben átkaróztak rémitő kinjain látszanak gyönyörködni. A mohette kép minden fölirat nélküli, s tárgya némellyek által tatárok, mások szerint hussiták alatt történtnek lenni tartatik.

Rajecz mezőváros több faházu utczáin természetes patakok futnak át. Megette mintegy két mértföldre van Facskó magas hegye, mellyen azonban a Nyitrába átvivő

---

*) Durnák Gáspár volt, a ki építette e széket,
Nem közönséges ember, de várnagy a várban!

ut jó és kényelmes. A hegy tulsó aljában fekszik a hosszan elnyuló s rosz német szóejtéssel beszélő Gajdla helység, hol a jó apró gajdlai szilvák teremnek. Innen már síkul a vidék, s mindinkább tágul, a hegyek dombokká válnak, s a völgy egy szép, mívelt és termékeny rónává válik. Német-Próna és Privigye még egészen a felső vidéki életet jellemzik. Az utóbbi irányában van Bajmócz mezőváros és vár, hova feltértem, egy éjt tölteni a még ép-ségben fenálló óriási falak közé, mellyek azonban egy későbbi kor restauratiojára mutatnak. Legrégibb részét teszi az udvar szirtére épült belső vár, mellyet, monda szerint, Baynoch nevű rabló épített, ki itt később bebörtönöztetvén, az éhen-halástul az által mentetett meg, hogy hozzá bejáró lyánya említi szopá. E történetet egy régi festett kép erősíteni látszatik. Többek birtoka után Mátyás királyéba jutott, ki Bajmóczot természetes fiának Jánosnak adta volt lakul, kinek itt egy izben hütlen

várnagya Poky János által kellett volna vesznie, ha életét cselédi meg nem mentik vala. Végre Zápolya idejétől Bajmócz is részese lön mind ama külső és belső vi-szályoknak, mik honunkat szakadatlan ér-ték; s így maradt meg Bajmócz utoljára is a Pálffyak kezében.

Tömérdek e várban a szoba és terem, mellynek egy részét most az uradalmi tisztség lakja; a nagyobbát Pálffy-család arczképei, táborozást rajzoló festvények, mennyezetes ágyak, s más maradványok ékesítik még. De mind ez engem nem ha-ta meg annyira, mint Hunyadynak nevé-rül nevezett s még fen levő szobái. Daga-dó érzelmekkel lépdeltem át üres nagyte-remét, s édesen gondoltam e zordon vidék magányába számüzöttre: de keserűn a hon-ra, melly atyáinak is érdemeit fiában méltatni elmulasztá, s őt miként Anglia Crom-vellnek fiát, a honban munka nélkül hagyá bolyongani, s végre megfosztá a méltán őt illető királyi palásttul.

A várkapu előtt egy óriási nagyságu hársfa áll, melly Bajmócz történeteinek századrul századra szemtanúja volt. Alatta már Ilsva Leustach, aztán Thurzó Elek, valamint a Rákóczyak alatt országgyűlések és tanácsok tartattak, miként ezt a „Datum sub tilia nostra Bajmócz“ aláíratú oklevelek bizonyítják. Köre a hársfának több három ölnél; ágai korhadtságuk miatt fatámaszokkal ellátvák. Soká néztem e fát s elgondolám: mennyi ivadék, kor és fal omlott és tünt el Bajmóczczal, míg e hárs mindinkább erősödött. Benne a természet mesterség fölötti diadalát tünteti előnkbe. És hány ifju kebel szerelmes vallomását földheték el annak gallyai, egy lombvilágot képezvén az a dobogó keblek fölébe? melly ha életet nem adhatott a kebelnek s halált kellett látnia alatt: viráginak legalább áradozó illatával édesíté a haldokló honfi vagy ellen utolsó perczeit. Nő és rokon ha tőlök távol valának, s nem volt, ki betakarta az elestek sebeit, e fa mint

a természetnek nagy cosmopolita-képviselője mindenkit egyaránt véde gallyaival. E fa tehát elő emléket is alkotott fölējök: mert kinek a mesterség nem, annak a természet alkot emléket.

Oszlány, Tapolcsány, ez uton fekvő mezővárosok; Szolcsány pedig szép falu Odeschalchi herczegnek kies lakával és czukorgyárral. Később Aponyvár omladékan gyönyörködtetem szemeim, s ismét tovább Elefántnál hazánk mély érzelmű költőjének Ányosnak szellemén andalitám el lelkem, ki több mint félszázad előtt pár évet töltött az itt volt paulinusi zárdában. Itt készülhettek neki legszebb alagyái és énekei, s talán itt „a holdhoz“ „a lenyugvó naphoz“ és „a tünődés“ gyönyörű ömledezési gyöngéden érző szivének. Ah, de ki sem értette őt ekkor, kivált e vidéken, melly most sem magyar. Tücskökhez kellett hát folyamodnia szenvedő keblének, hogy megértessék, s ő búsongásba esett, hogy itt elhagyatott: pedig ki érthette

volna meg inkább kesergését a természetnél? melly nékie itt a tücskök által nyilatkozott. — Ányos korában nagy költő volt, s én öt költészetünk ugynevezett francia iskolájának követői közt mély érzelme, meleg phantasiája, s minden versezetét olly édesen elborító melancholiája miatt leginkább szeretem. Bús alagyaí némi rokonságban állanak Hugo- és Lamartine-nak később született költészetéhez.

Éjjel Nyitrára értem, hol azonban nem soká időztem, s másnap a fenséges kilátásu vár, most püspöki lak s főegyház helyének megtekintése után Zoborhegye alatt Gyimes várába tértem, mellyet Forgách Pál nagyváradi püspök emelt mostani nagyságára, kinek azonban emlékét csak a kapu fölötti fölirat tartja még fen, ez is az egészszel még egyszer és örökre elpusztuland. A vár alatti helységben van mostani laka a grófi család egyik ágának.

A Garamon átkelvén, pillanatra meg-nézém Léva annyiszor ostromlott várro-

mát, melly most nem egyéb pusztá köhalomnál. S én, kinek lelke minden emberi omladékon el szokott szomorodni, s ki a régi mohlepte köveken a sir éjjelébül sorban fel szoktam idézni a történeti vagy költött eseményeket: Léva román lelkem nem tudott tovább szállani a szerencsétlen Seben, Zach Feliczián Iyányának borzasztó eseményénél, ki a lévai várban lenyakaztatott, míg férje utána a vár börtönében elhalt. A vér forrni kezdett ereimben s boszú után kiáltottam: de szavam elhangzott a düledék közt, mint Seben emlékezete az utókor maradékinál. És valjon hát csakugyan nincs ember, kinek szívében fenn lenne a szelíd nő emléke? kérdém magamtul. — A költőében! válaszola egy hang vagy csak képzelém. És lesz-e, kérdettem ismét, ki megboszulandja a vértettet? — Nem felelt senki, de az előttem fekvő pusztá köhalomra tekintvén, megnyugodtam, eszembe jövén Vörösmartynak szavai:

„Képe s bosszúja te vagy.“

És ennyit akartam önnel kedves Irma, karpáti kirándulásimból közleni. Ne kérdeje ön, mi tanulságot szereztem általa magamnak: habár minden tárgyat e földön aezópi mesének tekinthetünk, mellyből tanulságot nyerhetni. De két szózat, melly évek óta bensőmben egymás ellenében kiált és harczol, nem engedett ez utambul élet-bölcsészeti tanulságot hoznom. Mindenütt, hol jártam, pusztá ormokon épen úgy, mint népes termekben, e két szózat jobban mint bár mikor és szüntelen kiálta felém, s bensőm nem tudá elhatározni, mellyikéhez csatolja magát. Egyike e szózatoknak mámorosan kiálta: élvezz! míg a másika szendén rebegé: álmodjál! És én nem tudom elhatározni magam, mi lenne üdvösb: élvezni-e a lételét, szóval: üdvet színi-e a minket környező nyomorbul, avagy elvetve mind ezt, álmodni még egy szebb létet életünknel, álmodni erényt, hitet, szerelmet és ha-

zát? ... Végre utoljára Moliere-nek egyik versénél állapodám meg enmagammal, mellyet kulcsául akarok tekinteni jövő napjaimnak. És ezen kis vers bár mikép megfejtve lészen a legnagyobb tanulság, a legnagyobb nyereség utambul. Egy hosszú telet akarok szánni magányomban annak megoldására, minek az igen vagy nem szócska kimondása elégséges lenne. Mosolyogjanak azok rajtam, a kik tudnak, ők a boldogok! de tán eljövend éltökben is és többször az idő, hol önmaguktól fog hangzani feléjük ama vers s ez:

Et dans la vie enfin se faut-il contenter? *)

---

*) S végre az életben meg kell-e nyugodni?

K ö s z e g i u t.

Köszeg s egy hosszú per annyira összefüggő eszme, hogy majdnem egynek vétetik az életben; valmint Köszegen járniritkán jelent egyebet a magyar Phraseológiában, mint — pereskedni.

Ne ijedjen meg azonban a nyájas olvasó; nem akarom öt perem actáiba vezetni, nem fogok vele allegálni, mert én részére egyebet tartottam fen, mint replicákat; én t. i. peres utam nem peres oldalárul is tettem az acták köpönyegére futólagos jegyzeteket; s ezeket akarom itt röviden elősorolni, s így figyel-

met kérek: mert én perem poesisát akarom kitárni az olvasónak!

És miért is ne lehetne mondani: a per poesise? miután már van szerelemnek, léleknek, testnek, bornak, viznek s isten tudja mi mindennek poesise! De térjünk a dologra, mert könnyen azt mondhatná valaki hogy e kitérés ismét a pénz poesise!

No de semmi: írónál csak a kezdet nehéz, ezen szellemi felpakolása, megkenése az észbeli kocsinak, aztán jő a lovak befogása, végre a sok bucsuzó, köszöntő, az udvarkaputoli utolsó visszanezés, minden frappa n t u g y, mintha New-York-bul indulna az ember a vén Európába. S aztán tagadja még valaki, hogy nálunk nincsenek a m e r i c a i i n s t i t u t i ó k?

De szó a mi szó, s a szó már csakugyan elég volt. Ezt gondolja noha délután van, az ősi bárkán ülő kopott liberiás-kocsis is, azért nem csuda ha m o r e p a t-

rio kitekeri ostorát s a négy igás közé ollyat csattan, hogy az ostor ugyan à vista beakad, de a kocsi jó darab földre elrántatik, s a vámmentes uton még az nap E-ig szerencsésen eldöcögöttek, mert hogy kilencz sróf kipotyogott, az se baj: épen maradt a Titulus 9-us; s így „le sróf est mort: vive la Constitution!“ *)

Miután azonban E-ot szerencsénk volt más alkalommal érinteni: ugy usszunk most az egyszer tovább a Duna balparti homokán Komáromig, hol midön e szabad királyi várost 99 rakonczátlan s a megye által országszerte pártoltatni kért c ú r i á i v a l megszémléltük, okosabbat nem tehetünk, mintha a magyarok boldogító hite, nem különben a komáromi kis kalendárium egyik czikke szerint m e g v í h a t l a n híres Komárom várát, „mellyhez nem férhet az ellenség soha“, megtekintjük. S hogy ez való, arrul napnál világosabb bizony-

---

*) A sróf meghalt: éljen az alkotmány!

ságot teszen a vár egyik rejtett falán levő, aestheticát ugyan nehezen tanult, függet mutató köszüz. Ám legyen mindenkinek hite szerint ; mi engem illet : szállásomra tértem és elolvasám — Capri bevételét . . .

Komáromrul alaposb itélet látszatik kifejezve lenni ama ismeretes népdalban :

Kis-Komárom, Nagy-Komárom,
Jaj de szép lyán ez a három !

Ács és Ó-Szőny Komáromhoz közel eső helyek, egykor virágzó római telepítvények lehetének, mire a számos kiadások bizonyságul szolgálnak ; egy része ezeknek Lichtenstein herczeg ácsi kertében látható. Ugyan e helyett tartatnak számos angol lovai, mellyek nagyobbára a simmeringi és pesti lóversenyre használtatnak.

Majd Veszprém megyének vettem utam, keresztül a nagy homokon, és a híres Bakony szélén. Jól esnek a felsőbb vidéki magyarnak az erre fekvő gyökeres ma-

gyarságu faluk és szokások, férfaiuk nyereségével és czifra szüreikkel, mellyeknek háta ünnepies misemondó ruháinkhoz hasonlít. Láttam násznépet is tombolva, nyargalva, és énekelve mind a dalokat, mellyeket genialis Szigligetink a maga eredetiségében hoza színpadunkra. Örömet térék be a korcsmaszobákba is, halani ez emberek természetes, sok tudósnál józanabb logicáját, beszélgetéseiket, és mosolyognom kelle egy illy csapszék gendájának következő föliratán:

Itt a korcsma, bejöhetsz,
Üres a pad, leülhetsz;
Ha van pénzed bort kérhetsz,
Ha nincs pénzed elmehetsz.

Itt hitelbe nem kapsz,
Mert meghalt a hitel-adó,
Beteg a kölcsön-adó,
Nincsen már most igazság,
Mert virágzik hamisság.

Pápa városa távolról még kevesbet mutat mint belül, mit különben kellemes fekvése mellett tornyai kevésségének, a városi szép tekintet egyik főhiányának lehet tulajdonítani. A catholicus templom csinos, ellenben a reformátusoké, iskolájjal együtt, figyelmet alig érdemel, kivált az utóbbi eléggé ronda arra nézve: hogy annyira pártoltassék Pápáni lebilincseztése, s elleneztessek Komárombai átvitele, hol a hit eredeti szelleméhez képest, szellemi és anyagi gyarapulásnak jobban indulhatna e minden tekintetben Pápánál virágzóbb városban. — Gróf Eszterházy Károly kastélya- és kertén kívül megtekintésre érdemes Pápán Mayerporcellán- és köedény-gyára, mellyben, a tulajdonos szavai szerint, hetenként négyezer forintnyi áru készítetik.

Pápán tul az eddiginél jobb uton és a Marczal vizén át Vasha jutottam. Milly gyönyörű és termékeny térség nyílt meg előttem! S míg a háttérben Somlyó magas

hegye még a hajnali szürkületben sötétedett: addig előttem a szép s mintegy emberi kezeztől képezett Ságé kékelve mindinkább közelebbre vonult. Ki Berzsenyit ismeri — s ki ne ismerné e magyar Horáczt? — az ismeri Ság hegyét is. Így vágytam én azt rég látni, s most látva a tájat, hol e nagy költő zenge szerelmet és hazát, melegebben érzettem hévdalait, mellyek közül egymásután tolultak emlékezetembe a nekem kedvesebbek: „az életphilosophia,“ „Melisszához,“ „osztályrészem,“ élet- és szerelemrei ösztönzési, bucsuzása e vidéktől, s mind ama számos költői gondolatok, mellyek czimét feledém. Lehet, hogy csalatkozom, de részemről Berzsenyiben a philosoph-költőt többre becsülöm a polgárinál, valamint élet- és bölcsészeti dalait hasonlítlanul szebbeknek tartom hazafiui ömledezéseinél. —

Czel mezővároska Benczerendi kolostorral, kéttornyú templom- és kalváriával;

só- s tán annyi fogadó- mint egyéb ház-
zal. Szokatlan lévén felsővidéki rosz, vagy
épen semmi fogadóhoz szokott szememnek
a sok vendéglő és tágas tiszta udvar, ez
iránti kíváncsiságom következő párbeszéd-
re vezetete egy nagy vendéglő együgyű
pinczérével:

— Adjon isten jó napot! minek hívják
ezt a falut?

— Város ez kérem alázatosan.

— Város? ugy engedelmet kérek, pe-
dig tudhattam volna a sok fogadórul; de
hát minek annyi egy illy kis városban?

— Mert ez bucsúhely is, uram!

— Bucsúhely? ah már ez más; ugy
nemde sokszor megtelik az udvar bucsú-
sokkal, a zseb pénzzel, s a templom imád-
kozókkal?

— Meg bizony, kivált Mária-napo-
kon.

— És sokat hoz be e fogadó?

— Legtöbbet; (s lassu hangon súgva)

hisz az isten itt fekszik mindjárt a korcsma mellett!

A kalvária alatti keresztet értette a jámbor, kinek illyféle képzetek voltak a hit magasztos tárgyárul, s az istenség eszményiségéről!

Simonyiban, egy Czelen tuli helység temetőjében eddig ismét sehol nem látott dolog ötlött szemembe; ugyanis számos fakeresztek mellől póznákon zászlók lengettek fehérek, feketék és tarkák, ujak és rongyosak. Meg nem foghatám, mint ki soha ezt nem láttam, jelentésöket, s azért megállva kérdezém az első jövöt:

— Bácsi, mit jelentenek azok a zászlók?

— Nemes embereket, felele mogorván a kérdezett, s tovább ment.

Nem hihettem szavainak, azért tovább váraozám egy felém jövő menyecskére s szólék:

— Ugyan édes lelkem mondja meg

nekünk igazán, mit jelentenek azok a zászlók?

— Hát ott nemesek fekszenek, ismétlé az előbbi állítását.

— De miféle nemes emberek, édes szép lelkem?

— Hát csak olyanok.

— Mint más emberek?

— Hát biz csak olyanok.

— Már még sem hihetem lelkem, hamis maga! a simonyi nemesek bizonyosan valami ütközetben voltak, talán Győr alatt vitézül viselték magukat, s ezért a nemes vármegye tüzette sírjaikra e vitézség jeleit, avagy talán a lengyeleket voltak segíteni a szabadsági háborúban?

— Voltak a patvart.

— De hát miért vannak még is e zászlók ide szurdosva?

— Hisz mondom már, hogy nemes emberek fekszenek alattok.

Képzelteri rokon elvü olvasó, boszorkodással vegyült álmétkodásomat. Nemes

emberek köztemetőben zászlókat tüzetnek sírjaik fölé! Lehet-e tovább vinni a magyar nemesi impertinentiát? . . .

De ti nyugodjatok békével szélben lengő zászlóitok alatt, ti tekintetes, nemzetes és vitézlő simonyiak! illő hogy uraságtok testei rohadva is fentartsák az életben viselt, de aligha teljesített czímeiket; nyugodjatok és örvendjete: mert zászlóitok mulékony kelméből készülvék, s így elrongyolódnak a szél szárnyain, melly nevetöket nem hordta: előbb mintsem az idő bekövetkeznék, melly leszaggatandná póznáitok rongyait, helyökbe tollusepröket tüzendvén. *Requiescant in pace!* . . .

Sárvárban, melly az *e s t e i* főherczegek birtoka, igen csinos mezővárosra találtam közel a Rába folyóhoz. Neyének megfelelőleg van egy régibb, elől tornyosodó vára, most az uradalmi tisztség laka. A herczegi újabb időben készült palota fogadóvá alakítatott, mellyhez tartozó igen szép fasvirággazdag kertbe nyitva áll a beme-

net. A vár előtti tér és sok egyéb ház Pestnek is diszül szolgálna. A magyar város kávéházában, a czelihez hasonlólag, német ujság látható. De az illy óságot tán kár is említeni; mert annyira jutottunk a fontolva haladó conservatívok által kikürtölt rohanásunkban, hogy a magyar honban a dolog ellenkezője lön ujság!

Sárvártul mintegy órányira fekszik Ikervár, a lelkes Batthyányi-pár nyári palotája, s a magyar remények egyik oazisa.

Jó ut, kies táj, termékeny vidék, szép kastélyok és faluk folyvást kísérői vagy előzői a vasi utasnak, kit csupán a kürtök hiánya, s a füstnek — felső tót megyék szerint — a ház-padlásoni kijövése hat meg kellemetlenül. Valjon a számos látható égések Vasban, nem e körülmény eredményei-e? fele bizonyára ennek, s így az öngyújtásokra ügyelne fel inkább a hatóság a helyett, hogy 100 pft jutalmat hirdettet a gyujtogatók fölfedezőjének.

Szombathely neve sok egyéb városokénál élénkebben élt emlékezetemben, tán azért, hogy reá mint gyermek Sabaria, mint olvasó Stein am Anger különcz nevezetek alatt emlékezém. És láttam hogy nem hasztalan vonzódtam Szombathelyhez, melly szép fekvésével, emlékteli temetőjével, csinos házaival, és szép nagy templomával meglepett. Szily püspök volt ennek építője. Közel fekszik hozzá a püspöki lak, mellynek udvarán több római oszlopok és különféle emlék-fölriratok hevernek. Van Szombathelyen casino is, és működvelő társulat, mellynek több hét előtti utolsó működési szinlapja még a kávéházak üvegei alatt őriztetett.

Majd a megyeházhoz siettem, melly magában sokat nem mutat, megtekintendő ama teremtet, hol a házi adó kérdése az ismeretes vasi gyűlésben a vasi nemesség által olly nemtelenül megbukatott. Ám hagyján! a házi adó itt is, ott is megbukott, de megmenté-e ez által magát a ne-

messég? ez véle bukott; de — beati simplices! A megyeháznál, mint gondolám, épen egy választmány ült össze: mert hol látogatunk meg megyeházat, mellynél pipaszónál nem ülne össze egy deputatio, vagy legalább sub deputatio? Nem a szent korona tagjának — ettül czoki! — deputatusnak születik minden magyar nemes.

Végre a rab dolgozó intézetet nézém meg, melly a megyeház hátulsó részén van külön épületben. Mintegy 80 rab dolgozott a hallgató rendszer mellett, azaz: a csevegés, beszélgetés, sőt ugrálások felülhaladák a szövöszékek zörejét, min, miután az embernek szája és lába van, nem csudálkozám, de igen e rendszer — pártolóin.

Szombathelytül Kőszegig a szép vidék regényessé is válik: mert lehet egy vidék szép, a nélkül hogy regényes volna és viszont. A szóban levő ut regényességét, az ide már közel eső stiriai hegyek feltüné-

sén kívül, a Köszeg megetti erdőségek tesszik, mellyeknek szőlő- és fadús lombjai közt nem egy szép borház és kápolna látszatik. A hegyoldalban fekvő szabad királyi város, melly általában németnek látszatik lenni, szűk kiterjedésű és rendetlen építésű; ó falak- és kapukkal kerített belvárosa kicsiben Budához hasonlít, mellyben pár, semmi jelességet nem mutató templom, s egy a sárvárihoz hasonló építészeti vár vagyon, s mikén miŕsincs feltűnő egyéb, mint a historiai emlékezet: mert e helyek valának azok, hol Jurissich Miklós 1532-ben II. Soliman ellen magát vitézileg viselvén, babérjait aratá, Bécset pedig hihetöleg megmenté amannak ostromátul . . . Mind a mellett meg nem foghatom, miként érdekelhette ez annyira XVI. Lajos franczia királyt, hogy egy nála udvarolt magyar gróftul nagyobbszerü epizódokat magában foglaló történetünköl épen Köszegrül és Jurissichrül kérdezősködött, ki magyar gróf létére — a Con-

vent korában — természetesen mit sem tudván, általa ha igaz, előbb hazája tanulására utasítatott.

Valamint az emberek bensőleg mindenhol egyformák: úgy megvannak viszont minden vidéknek, minden városnak a maga külső sajátságai, mellyek mindjárt feltűnnek az azokhoz nem szokott utasnak. Illy sajátságnak néztem Kőszegen az ablakok külsejérei gond fordítását. A régiebb házakon vas táblák vannak, az ujakon pedig többnyire redőnyök alkalmaztatnak, mellyek fele fehér, fele zöld. Nagy városban illyesmivel nem bibelődnek. Továbbá a gondás Kőszegen a dunáninneri tehenészek dudáját hallatja, míg viszont a tehenész, reggelenként ablakom alatt pótasíp fujása mellett hajtotta ki a szép faju kőszegi teheneket.

Kőszegen több philanthropiai intézet létezik, mi a város lakóinak nemes hajlamát tanúsítja. Ugyan itt van Wölfel híres gyümölcskerte, mellyet a felette

rosz idő miatt nem láthattam; azonban e veszteséget bőven kipótolta ama élvezetdús óra, mellyet ő mlga Bezerédy, az itteni kerületi tábla elnöke és lelkes családja körében tölthetni szerencsém volt.

Végül szabadjon szólanom és bemutatnom e helyen mint valódi uti nevezetességet, tisztelt olvasóimnak egy férfiút, s a vele tett ismeretséget utam főnyereményeül tartanom. De tegye meg az olvasó maga nála az érdemlett látogatást, s így, ha tetszik, lépjen be velem hozzá, nehogy szavaimban kételkedjék. Im tehát belépünk és üdvözlünk feszesen, mint idegenek, egy ősz haju és szelid arczu urat, kinek első dolga minket maga mellé a pamlagra ültetni. Majd kérdi újra nevedet, s miután megmondád, ha az csak kissé is tartozik a nevezetesb nemesi családok közé: elfogja mondani, ki volt apád és nagyapád, ösapád és dédapád; hol és mikor harczolt ama rokonod, emez pedig kit birt pár száz év előtt nőül, s ezek viszont mi-

féle gyermekeket nemzettek, kik ismét hány ágra oszlottak stb. Szóval egy élő genealogiai táblát látsz magad előtt egy ember fejében, mellynek azonban ivére nem egy, de száz család ivadékai följegyezvék! Majd, mintha régi ismerősek volnánk, bizalmassá válik a társalgás, és a jó öreg előhossa irásban foglalt, és általa megkezdett rendszerben a legnagyobb pontossággal dolgozott származéki táblás könyveit, s elpanaszolja: miként azok kiadhatására Magyarország száz nemesi családja mindegyikébül csak öt aláírót kívánt, de azok — nem találkoztak! Felháborodtam, nem mintha magam kedvelője volnék az eféle aristocratai lajstromoknak, de fel a tudomány nevében, fel ama érzetnél fogva: miután tudom, hogy nem ősi gög hiánya, vagy tán republicanismus volt oka e részvétlenségnek. De ne mossuk a szerecsent, melly minket el nem tántoríthat, hogy kalapunkat tisztelettel le ne vegyük s magunkat mélyen meg

ne hajtsuk e tudományos fő előtt, ki nem más — hogy az olvasó kíváncsiságával tovább ne játszunk — mint Csergheő Ferencz kir. tanácsnok s a kőszegi ker. táblának legidősb ülnöke.

Temérdek az, mit ezen tudományos férfiú több mint harmincz éven át összeirt. Azonban neki mint korbeli irótársainak egyenlő balhelyzete volt. Ők t. i. tudományosságban megelőzték a kort, mellyben felléptek, s így az őket nem értette, vissza nem hangozta. Világos példa erre Csergheőnek a népnevelésről még 1806-ban irt s német, mint akkoron olvasott nyelven kiadott tanulságos munkája, melly mint napjaink korszerű tárgya, lefordított a Tudományos Gyűjtemény 1839-diki év 10-dik füzetében bizonyos Örhegyi által, ki elég illoyalis volt a kútfőt s a még élő szerzőt meg nem nevezni. Most nekünk jutott az alkalom őt e tetteért megróni, s az érdemlett méltánylást a szerző részére fentartani. — Egyéb számtalan, különfé-

le tárgyú és nyelvü iratai s ujságczikkei közt, mellyek sorozata a nemzeti Muzeum könyvtárában is megvan, szerzőnek nemes szivére mutatnak a philantropiai tartalmuak. A Codex Diplomaticust is nem kevés oklevéllel segíté, s ő volt első, ki az országgyűlési egyrészt általa fordított irományokhoz rendszeres mutatót készített. Isten vele!

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
A Balaton	1
Rándulás Ausztriába	21
Agtelek	45
Karpáti levelek	69
Köszegi út	125

Sajtóhibák.

<i>Lap:</i>	<i>sor:</i>	<i>helyett:</i>	<i>olvasd:</i>
7	21	intik	int
8	23	Principia	Principi a
25	8	ismételtették	ismételteték
27	1	mellett ahgyva	mellett hagyva
29	22	van csak	nincs csak
31	20	l'était	c'était
43	23	hiplosophicusabb	philosophicusabb
48	4	ormátlan	ormótlan
75	15	roppantságok	roppántságuk
102	13	Még	Meg
